

מחלום להתגלות- מחלומו של יעקב למציאותם של בני ישראל מדרש חזותי בבדים

'כרוב מפעלותיהם של בני-האדם מקופלת אף ראשיתו של סיפור זה בחלום.'

חיים באר, **נוצות**, תש"מ, 1

ספר בראשית מספר בהרחבה את סיפורה של משפחת אברהם, שראשיתה בציווי האלוהי 'לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך' (יב, א) שנגלה לאבי המשפחה, מעבר לגבולות הזמן והמקום, ואחריתו ביציאת נכדיו וניניו של אברהם, המכונים בני יעקב, ממולדתם למצרים בעקבות התנכרותם לאחיהם בגבולות הזמן והמקום. אברהם עוזב את עיר מולדתו ותרבותו, ומתנכר לבית הוריו ולשפתו, ולעולם המוחשי שבו גדל, ובא לארץ כנען בעקבות קול נעלם מופשט שנשמע לו באזני רוחו ומניע את כל מעשיו. בפרקים החותמים את ספר בראשית יעקב נכדו יוצא ממולדתו ויורד מצרימה עם בני משפחתו בעקבות בנו האבוד יוסף 'בעל החלומות', שהתגלגל למצרים בעל כורחו בשל חלומותיו על גדולתו שלו ועל כפיפות אחיו אליו, חלומות שהביאו עליו את שנאת אחיו, התנכרותם וקנאתם, את בגידתם והתאכזרותם, אולם גם הסבו את עלייתו לגדולה והביאו לירידת בני משפחתו מצרימה, שם יהפכו ממשפחה בת-חורין לעם עבדים שואף חירות.

אהבת יעקב ליוסף, בנה הבכור של אשתו האהובה רחל, מצוינת כידוע בכתונת הפסים שעשה לו אביו האוהב. אולם כתונת זו, שראשיתה הייתה שזורה אהבה בין הנותן למקבל, הביאה על יוסף שזכה בה, את אחריתו המרה, שכן עוררה את קנאת אחיו, בני אשתו השנואה של יעקב, וגרמה לשנאה שהביאה למכירת אחיהם לעבדות. כתונת הפסים הסבה לאב שהעניק אותה כשי לבן אהוב, כאב נורא, שכן האחים שלא זכו לאהבת אביהם, הביאו לו את כתונת בנו האהוב הטבולה בדם, שלמראה זעק האב השכול "טרוף טרוף יוסף". בסיומו של סיפור נורא זה הטבול ברשעות ובכחש, בהתנכרות ובאכזריות, בפגיעות ובהשפלה, המתרחש בתחום המשפחה הגלוי לעין, מתחזרת משמעותו ההיסטורית מרחיקת הלכת הסמויה מן העין.

הירידה למצרים בעקבות יוסף המת/החי שנמכר לעבדות ועלה לגדולה, מחוללת את המעבר **ממשפחה** מפוצלת ומיוסרת, החווה שנאה וקניאה, עקרות ואונס, אלמנות ושכול, אהבה נכזבת, בגידה, מרמה, גניבת דעת ושקרים, מכירה לעבדות, חלומות ומאבקים, **לעם עבדים** המייחל לצאת

מעבדות לחירות בכוחם של חלום, חזון ותקווה, המתווים את הפער בין המצוי לרצוי, ובתוקפה של הבטחה שנגלתה בחזון ובחלום לאבי המשפחה אברהם בברית בין הבתרים וחזרה ונגלתה בחלום סולם המלאכים, לבנו יעקב.

חייהם של גיבורי ספר בראשית, אברהם, נכדו יעקב, ונינו יוסף, שזורים בניסיונות מרים ומייסרים, במאבקים עזים ובמכאובים קשים החתומים בחותם שכול וכישלון, אולם הם אף שזורים בחלומות פורצי גבולות ומשני גורלות, המפיחים תקווה ושינוי בכוחו של הנעלם להקנות משמעות חדשה למתחולל בתחום הנגלה.

בני יעקב שמכרו את אחיהם והתנכרו לסבל אביהם ונכשלו בכל מבחן אנושי, הפכו בפרק זמן בן שלושה-ארבעה דורות **ממשפחה בת שבעים נפש, שירדה מרצונה למצרים כמשפחה של אנשים בני חורין**, ההולכים בעקבות הייסורים והפחד, התקווה וחשבון הנפש, **לעם עבדים מיוסר המונה ששים ריבוא אנשים נשים וטף**, המבקש לחרוג משעבוד לחירות בכוח חזונו של אדם אחד שאבות אבותיו זכו להבטחה אלוהית, להתגלות, ברית, חזון וחלום.

אמנית הטקסטיל הישראלית, חנה קרומר, מתבוננת מחדש בסיפורים עתיקים אלה המגלים בעוצמה מתומצתת את הכאב והזוועה האורבים לפתחה של משפחה, שמארג חייה כמו זה של משפחות רבות אחרות שזור באהבה ובשנאה, באכזבה, בהעדפה ובקנאה, בבגידה ובכחש, בקנאת אחים ובאהבת הורים וילדים, בהתאכזרות ובייסורי שאול, אך גם שזור בתקוות בחלומות, בהבטחות בתמורות ובשינויים הקשורים בחציית גבולות בין הנגלה לנעלם ובמגעים בלתי צפויים בין האלוהי לאנושי, בין הנצחי לבן החלוף.

אמנית הבדים מפרשת שני צדדים אלה בעבודות בד שקופות, השוזרות בדיון בבדיה, את מורכבות ההוויה המסתתרת מאחרי סיפורי הבדים והבגדים, המגלים ומכסים את גבולות הניסיון האנושי האוניברסאלי המתרחש בתחומי המשפחה, המוגבלים בגבולות הזמן והמקום. לעומתם היא שוזרת ואורגת בבדים שקופים ואטומים את מטוה סיפורי החלום מרחיבי הגבולות, המגלים את הייחוד הלא צפוי בנפש האדם מעבר לגבולות הזמן והמקום. עבודות אריג אלה האורגות סיפורי חלומות במלאכת מחשבת מעוררת מחשבה, וטוות מטווה של סיפורי המעשים המעניק פירוש חזותי לנבכי נפש האדם המיוסרת, לפגיעותו ולפחדיו, מעירות את תשומת הלב למשקל הרב שנודע לבגדים ולסיפורי חלומות בתולדות יוסף ובתולדות יעקב אביו ומזכירות לנו את השורש המשותף של המלים

טקסטיל וטקסט, הנגזרות מטקסטרה, אריגה בלאטינית, ומתייחסות למשור ארוג של בד הקבוע תמיד בזמן ומקום מסוימים, ככל החפצים בני החלוף, ולמשור הנארג מצירופי מלים, רסיסי זיכרון וסיפורי חלום, החורגים מגבולות זמנם ומקומם.

לצד הסיפורים הארציים של בני יעקב, אותם מספרת אמנית הטקסטיל מחדש, כסיפורים המגלים את האדם בקטנותו, באכזריותו, בשפלותו ובכישלונו בגבולות הזמן והמקום, סיפורים הקשורים בבגדים ובבגידה (כתונת הפסים הטבולה בדם), במעילי פאר ('בגדי שש ורביד זהב') ובמעילה באמון ("בגדי חמודות"), בבגדים קרועים (ה"ויקרע יעקב שמלותיו וישם שק במתניו" כהד לראובן עליו נאמר בסיפור יוסף "ויקרע את בגדיו"), המייצגים כולם את התמורות החיצוניות המתרחשות בגורלו של אדם ובבגדים המייצגים גורל זה, עוסקת האמנית במטווה הערטילאי ממנו עשויים חלומות החורגים מגבולות הזמן והמקום, חלומות המספרים בקורים דקים על מפגשים פלאיים עם האל והמלאכים (חלום יעקב על הסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ומלאכי אלוהים עולים ויורדים בו) (יעקב הנאבק עם המלאך הפלאי) – חלומות המרחיבים את גבולה של רוח האדם ומשנים את פני ההיסטוריה.

בדי המשי השקופים המוצגים בכל יפעת הצבע והאור המשתקפים בהם ועוברים דרכם, והבדים האטומים המפוארים הארוגים במארג מורכב של חומרים יקרי ערך ורבי יופי, חושפים לעינינו הן את ייצוגם של החלומות העתיקים בשעה שהם עוברים מטמורפוזה ממבע מילולי מופשט למבע מוחשי המגלה את כוחה של הפרשנות החזותית במעבר מן המופשט אל הממשי, והן את ייצוגה של קשת הרגשות האנושית המניעה את חיי המשפחה במטוטלת רבת עוצמה כמסופר בספר בראשית, שביטוייה בבד ובאמנות הטקסטיל מאיר אותם במימדים חדשים הזורים אור על פינות אפלות.

שתי כפות המאזנים שספר בראשית מתמודד אתן, מוצגות בעבודתה של חנה קרומר, **הכף האחת השוקלת את החוויה האנושית במירעה הקשורה במוות שכול ואבדן של הפרט הכבול בכבלי הזמן והמקום, בחבלים וייסורים, בגבולות המשפחה, הכף שמצויים בה סיפורי רצח אחים וקנאה כראשית משפחת האדם (קין והבל), לצד מרמה ובגידה בבני המשפחה כהמשכם (יעקב ועשיו) אונס ומרמה (ראובן ובילהה), יהירות מעוררת זעם [ראו העבודה אלומה הרומזת לדברי 'יוסף הנה קמה אלומתי'] ושנאה התאכזרות, הפקרה והשפלה ביחס לבני משפחה בשיאם (יוסף**

ואחיו), - הכף הבאה לביטוי בעבודות על כתונת הפסים הטבולה בדם, הקרויה "הכר נא", המחולקת לעשרה קרעים כנגד עשרת האחים השותפים לחטא מכירת יוסף לעבדות, ובעבודה המהדהדת המצוירת על מסכי טול וקורים שקופים צבועים בצבעי דם וזהב הקרויה "אני אחיכם", המעמתת את החוטאים שידיהם טבולות בדם עם קרבנם העטוי בגדי שש וזהב.

והכף השנייה השוקלת את התקווה האנושית במיטבה, זו המתריסה כנגד כל האמור לעיל המתנהל במחשכים, זו הכרוכה **בהבטחת משך הזרע ונצחיות העם המכונה בני ישראל, החורגת מגבולות הזמן והמקום** השמורה לשומרי העדות, הברית והזיכרון, המעוגנים במגע עם העולם הסמוי מן העין, העולם האלוהי, הנגלה בחלום בחזון ובברית, ומונחל בספר מספר וסיפור - הכף הבאה לביטוי בשיראין המכונים "חלומות" עליהם מוצג חלום יעקב בכחול כהה שקוף ערטילאי וברסיסי מתכת זהובים וכסופים המייצגים את המלאכים והכוכבים, ובבגדי הפאר המקושטים אבני חן מלאכת מחשבת של הכוהן הגדול, מבני בניו של לוי בן יעקב, הלובש " בגדי קדש..כתונת תשבץ" (שמות כח) ונושא "אורים ותומים" כמורשת הזיכרון הכתוב המעביר מן העבר אל העתיד בכוחו של העולם הסמוי מן העין.

תומס מאן אשר שב וסיפר את סיפור יוסף ואחיו בעמקות נוקבת אומר בפתיחת ספרו את הדברים המאירים את עבודתה של חנה קרומר, שבהם אני מבקשת לחתום דבריי: "עמוקה היא באר העבר, האין עלינו לכנותה באר ללא תחתית? אכן ללא תחתית היא אם ואולי רק אם עבר פירושו רק עברה של המהות האנושית, אותה מהות חידתית המכילה בתוכה את הווייתנו אנו השטופה בתשוקה טבעית ואומללות על טבעית שמסתריה כמובן הם הרישא והסיפא של כל דיבורינו ושאלותינו. ככל שנעמיק להטיל את משקולות האומדן, ככל שנחדור ונידחק למעמקי העולם התחתון של העבר, כן נגלה שיסודותיה המוקדמים ביותר של האנושות, תולדותיה ותרבותה, עמוקים הם לאין חקר." ת' מאן, **יוסף ואחיו**, 1988

פרופ' רחל אליאור
ראש החוג למחשבת ישראל
האוניברסיטה העברית בירושלים